

Trang phục của ng- ời Hmông Hoa – một nhóm địa ph- ơng của dân tộc Hmông – bao gồm y phục và trang sức. Trong bài viết này, chúng tôi chỉ xin đề cập tới các loại trang sức của họ.

Theo quan niệm của ng- ời Hmông Hoa, đồ trang sức không chỉ có chức năng thẩm mỹ, biểu hiện cho sự giàu sang, mà còn có tác dụng ngăn chặn tà ma, dịch bệnh, bảo vệ sức khỏe cho ng- ời mang nó. Đồ trang sức cổ truyền của ng- ời Hmông Hoa hầu hết làm bằng chất liệu bạc. Thời gian gần đây, trong quá trình phát triển, giao l- u, hoà nhập, một số nơi sử dụng đồ trang sức bằng hợp kim (với các chất liệu nhôm, kẽm, đồng). Trang sức của ng- ời Hmông Hoa th- ờng có răng vàng, khuyên tai, vòng cổ, nhẫn, vòng tay, vòng chân, vòng vía..., và tùy từng loại mà ng- ời ta có ph- ơng pháp chế tác khác nhau. Sau đây, chúng tôi sẽ đề cập cụ thể về từng loại.

1. Răng vàng

Nhìn chung, ng- ời Hmông trong đó có Hmông Hoa, cả nam lẫn nữ đều thích làm răng vàng khi đến tuổi tr- ởng thành. Thực ra, răng vàng chỉ là lớp hợp kim màu vàng bọc bên ngoài răng. Ng- ời Hmông Hoa khi đến tuổi tr- ởng thành th- ờng làm hai chiếc răng vàng ở hàm trên. Trong xã hội ng- ời Hmông từ tr- ớc đến nay không có thợ làm nghề trồng răng, do vậy ng- ời nào muốn bọc răng vàng, phải ra các thị trấn, thị xã hoặc xuống miền xuôi để ng- ời dân tộc khác giúp họ đạt đ- ợc sở thích và mong muốn.

ĐỒ TRANG SỨC CỦA NG- ỜI HMÔNG HOA

TRẦN THỊ THU THỦY

2. Khuyên tai

Khuyên tai (*xem ảnh 1*) là đồ trang sức chủ yếu chỉ dành cho phụ nữ. Khuyên tai của ng- ời Hmông Hoa khá to, tiết diện bẹt, một đầu to và một đầu nhỏ và có nhiều loại hình: đầu hỏ, xoắn ốc, l- ồi liềm, hình tròn,... Trên mặt khuyên tai còn đ- ợc trang trí hoa văn hình học.

Khuyên tai có móc ở hai đầu. Móc của đầu lớn có hai nhánh: một nhánh uốn ra ngoài vòng tròn và một nhánh uốn vào trong, giống nh- vỏ của hai con ốc xoáy vòng theo chiều từ nhỏ đến lớn. Khi đeo, ng- ời ta dùng đầu nhỏ xuyên vào lỗ tai, từ phía sau ra phía tr- ớc.

Ng- ời Hmông Hoa quan niệm phụ nữ không đeo khuyên tai là tự làm mất đi vẻ đẹp của mình. Bé gái khi mới đ- ợc 2-3 tuổi đã đ- ợc bố mẹ xuyên lỗ tai; đến khoảng 7- 8 tuổi bắt đầu đeo khuyên tai. Trẻ em ch- a đến tuổi tr- ởng thành chỉ đeo một đôi khuyên tai nh- ng khi lớn mỗi phụ nữ Hmông Hoa có thể đeo từ 2 đến 4 đôi, tùy theo điều kiện kinh tế của từng ng- ời, từng gia đình.

3. Vòng cổ

Nếu khuyên tai chỉ dành cho phụ nữ thì vòng cổ (*xem ảnh 2*) là đồ trang sức dành cho cả phụ nữ lẫn nam giới. Vòng cổ bao gồm nhiều kiểu khác nhau: loại vòng có 2 đầu chim mỏ dài đ- ợc khắc họa đặc tả ở cặp mắt, mỏ; loại vòng hình trăng l- ồi liềm khác hình con b- ớm, hình xoáy ốc... Mỗi chiếc vòng cổ th- ờng có chu vi khoảng

từ 45 - 55 cm, hai đầu vòng còn gắn các sợi tua bạc hình hoa bí, hoặc các vòng dây xích, tòng teng. Đặc biệt có ng- ời gắn sợi dây xích dài đến tận thắt l- ng. Th- ờng ngày đàn ông ít đeo vòng cổ, phụ nữ chỉ đeo một chiếc, nh- ng trong các dịp lễ tết, c- ối xin cả đàn ông và đàn bà th- ờng đeo từ 2 đến 7 chiếc.

Ảnh 1: Các khuyên tai của ng- ời Hmông

Ngoài những chiếc vòng cổ thông th- ờng nh- mô tả ở trên, còn có những vòng cổ đ- ợc làm thêm các tua hình chìa khoá, hoặc đeo một chiếc khoá thật để làm vòng vía cho những ng- ời hay bị ốm đau, bệnh tật. Theo quan niệm của ng- ời Hmông, "cái khoá" này có tác dụng ngăn cản không cho ma tà xâm nhập cơ thể, đồng thời giữ cho linh hồn không rời khỏi cơ thể. Điều này đ- ợc thể hiện qua sự tích kể rằng, trong thời kỳ ng- ời Hmông bị phong kiến Hán tộc bắt làm nô lệ, họ phải đeo gông có khoá ở cổ. Do đó, khi trở thành ng- ời tự do họ vẫn đeo hình khoá này để không quên thời kỳ lịch sử đầy máu và n- ớc mắt của dân tộc mình.

4. Nhẫn

Cũng nh- các đồ trang sức khác, nhẫn th- ờng làm bằng đồng, nhôm, bạc hoặc vàng. Nam, nữ Hmông Hoa đeo nhẫn ở ngón trỏ tay trái. Họ có 2 loại nhẫn: loại

tiết diện tròn và loại tiết diện dẹt. Qua việc sử dụng hai loại nhẫn này có thể cho chúng ta nhận biết đôi nét về ng- ời sử dụng:

- Loại tiết diện tròn là dấu hiệu của ng- ời ch- a vợ, ch- a chồng hoặc goá vợ, goá chồng đang có ý định tái giá.

- Loại tiết diện dẹt chỉ dành riêng cho phụ nữ đã có chồng. Loại nhẫn này, ng- ời ta làm mặt nhẫn hình thoi có chạm khắc hoa văn hình hoa lá, con b- ớm... Theo tập quán của ng- ời Hmông Hoa, phụ nữ có chồng th- ờng đeo hai nhẫn trên một ngón tay.

Ảnh 2: Vòng cổ của ng- ời Hmông

5. Vòng tay

Vòng tay có nhiều loại: loại bản dẹt, rộng khoảng 1,5 - 2cm, trên khắc hình hoa lá, con b- ớm theo lối tả thực; loại có tiết diện tròn phổ biến hơn. Trong những ngày th- ờng, phụ nữ Hmông Hoa đeo một đôi vòng tay, còn trong ngày lễ họ có thể đeo 2 đến 3 đôi.

Vòng tay đa dạng hơn so với vòng cổ và đ- ợc làm bằng nhiều chất liệu khác nh- : bạc, đồng đỏ và nhôm, trong đó vòng bạc phổ biến hơn cả. Vòng bằng đồng đ- ợc đúc cầu kỳ, có tạo hình hoa văn, không đúc trơn nh- vòng bạc. Vòng tay bằng đồng do

thợ ng- ời Hmông đúc. Ng- ời Hmông Hoa quan niệm đeo vòng tay không chỉ để cho đẹp mà còn có ý nghĩa trừ ma. Vì vậy, ng- ời phụ nữ khi có thai th- ờng đeo để không cho ma tà xâm nhập làm hại thai nhi. Ngoài ra còn có loại vòng đồng rất mỏng, th- ờng chỉ để đeo cho đẹp. Vòng tay bằng nhôm cũng đ- ợc ng- ời Hmông - a thích: loại vòng này có thể do các thợ ng- ời Hmông làm, hoặc mua của ng- ời Kinh ở chợ.

6. Vòng chân

Vòng chân có hai loại: loại thứ nhất làm bằng đồng và sắt hay đồng và bạc xoắn lại với nhau. Sở dĩ họ làm nh- thể là để cho chiếc vòng có nhiều màu khác nhau giống hình con rắn. Theo quan niệm dân gian của ng- ời Hmông: vòng này có tác dụng trừ ma hoặc khi đeo vòng chân sẽ làm thay đổi hình dạng ng- ời ốm, ma không nhớ đ- ợc ng- ời đó, do vậy mà không làm hại đ- ợc. Loại vòng nh- thể chỉ đeo khi ng- ời ta vừa qua khỏi những trận ốm dai dẳng.

Loại thứ hai làm bằng bạc hoặc nhôm, đánh thành các vòng tròn nhỏ, móc vào nhau nh- sợi dây xích, dùng để đeo khi bị đau chân hay mắc các bệnh tê thấp. Vòng không rộng, chỉ vừa khít chân của ng- ời ốm.

Tr- ớc khi đeo vòng chân, phải làm lễ cúng, có thầy mo đuổi ma khỏi nhà, sau đó tự tay thầy mo sẽ đeo vòng vào chân của ng- ời bị ốm.

7. Vòng vía

Vòng vía đ- ợc dùng đeo cho trẻ sơ sinh, khi trẻ bị ốm và cho cả ng- ời lớn. Vòng vía có nhiều loại khác nhau, có thể để đeo cổ, đeo tay hoặc đeo chân.

Vòng vía cho ng- ời lớn và trẻ bị ốm là vòng đ- ợc làm từ ba dây: đồng, bạc và sắt xoắn lại với nhau. Họ làm vậy, vì quan

niệm, ma quỷ th- ờng đi theo đ- ờng thẳng, nếu đeo vòng xoắn, ma quỷ sẽ không xâm nhập vào cơ thể đ- ợc, chúng sẽ bị giữ, mắc lại trong những chỗ xoắn của vòng vía không làm hại đ- ợc ng- ời (!).

Vòng vía gồm hai loại: vòng kín và vòng hở. Vòng kín là vòng tròn không có chỗ mở; khi đeo phải chui đầu qua, hoặc luồn qua bàn tay, bàn chân. Vòng hở là vòng có thể mở ra đóng vào; hai đầu vòng đ- ợc buộc bằng những sợi vải khác nhau cũng đ- ợc làm xoắn lại. Khi đeo, phải cởi dây vải rồi luồn vòng vào cổ, tay hoặc chân ng- ời ốm. Khi đã luồn xong mới buộc dây lại. Lúc này vòng hở trở thành vòng kín, và theo quan niệm của ng- ời Hmông Hoa, ma sẽ không xâm nhập đ- ợc vào cơ thể để làm hại ng- ời ốm và hồn vía ng- ời ốm cũng không đi ra ngoài đ- ợc. Khi bị ốm, ng- ời ta không đ- ợc tự đeo vòng vía cho mình, mà phải mời thầy cúng về làm lễ và đeo cho thì mới có tác dụng.

Vòng vía cho những trẻ sơ sinh th- ờng đ- ợc làm bằng bạc trắng hoa xoè, giống vòng của ng- ời lớn nh- ng có kích th- ớc nhỏ hơn. Ngoài ra còn có một loại *túi bùa* hay *túi vía* may bằng những miếng vải màu đỏ, đen, hình tam giác. Túi này đ- ợc buộc vào chiếc vòng đeo cho trẻ nhỏ và những ng- ời đang bị ốm đau.

Là những đồ vật góp phần làm đẹp cho con ng- ời nên hoa văn trên đồ trang sức rất đa dạng với nhiều kiểu loại. Tùy theo loại hình mà có những loại hoa văn khác nhau. Vòng cổ có các kiểu: loại có 2 đầu chim mỏ dài đ- ợc khác họa đặc tả ở cặp mắt, mỏ; loại có hình trăng l- ưỡi liềm đ- ợc khác hình con b- ớm, hình xoáy ốc; một số khác khác các hình hoa lá, hình tam giác ở 2 bên và rìa cạnh. Khuyên tai có trang trí giống nh- dấu hỏi, hoặc xoắn hình ốc ở đầu; trên khuyên tai th- ờng khắc hình quạt, đồi núi, lá cây hoặc hình mặt trăng,

mặt trời... Vòng tay th- ờng khắc hình hoa lá, hình con b- óm cách điệu. Loại vòng tay tiết diện tròn phổ biến hơn nh- ng lại không đ- ợc trang trí. Nhẫn của phụ nữ th- ờng đ- ợc chạm khắc các hình hoa lá, hình con b- óm..., còn nhẫn của nam giới bao giờ cũng để trơn.

Đồ trang sức đ- ợc chế tác tại bản hoặc đi thuê những thợ rèn bạc ở bản khác làm. Ng- ời Hmông Hoa th- ờng làm đồ trang sức vào lúc thu hoạch lúa gần xong (hoặc thời gian rỗi rãi), th- ờng là tháng 11 và tháng 12, gần đến tết của ng- ời Hmông. Họ dùng các công cụ nh- : bễ thổi, lò nung, khuôn đúc, gáo múc kim loại, các loại kim, búa... Hầu hết các công cụ này đều do ng- ời Hmông tự chế tạo.

Bễ thổi lò rèn của ng- ời Hmông đ- ợc làm bằng các loại gỗ thuộc họ *khoả tử* như pơmu, thông...; các loại gỗ này nhẹ, ít bị nứt nẻ, khi đục không bị vỡ (ng- ời Hmông th- ờng gọi chung là *ntông đăngx lăng*). Khi muốn làm ống bễ, ng- ời ta chọn đoạn gỗ tròn dài khoảng 1,5m, tiết diện 25-30cm. Thân bễ đ- ợc khoét rỗng, thành dày 3,5-5cm; dọc theo chiều dài đoạn ống, ng- ời ta đục một rãnh nhỏ làm đ- ờng dẫn gió vào lò nung. Hai đầu ống đ- ợc bịt kín bằng 2 miếng gỗ tròn có đ- ờng kính bằng với đ- ờng kính của lòng bễ. Pít tông đ- ợc làm bằng một mảnh gỗ tròn có đ- ờng kính vừa khít độ rỗng của ống bễ, dày 5-7cm; đôi khi ng- ời ta làm bằng vải cũ có bịt lông gà. Cán pít tông x- a kia làm bằng gỗ hoặc tre; còn hiện nay ng- ời ta th- ờng làm bằng thép tròn xuyên qua một đầu nắp gỗ. Pít tông có tác dụng hút và nén gió thổi vào lò. Ống bễ đ- ợc đặt ngang lò với độ cao vừa phải, sao cho ng- ời ta có thể đứng đẩy pít tông một cách dễ dàng và tiết kiệm lực nhất. Lò nung đ- ợc đắp bằng đất sét, cao chừng 1m, rộng 0,6m, dài 0,8m; thành lò dày 25-30 cm, xung quanh có ốp gỗ; đ- ờng kính miệng lò khoảng 20cm.

Nồi nấu kim loại đ- ợc làm bằng đất sét trắng trộn với cát và lông gà. Khuôn đúc làm bằng đá, có hai rãnh: rãnh to dài để đúc vòng cổ, rãnh nhỏ để đúc vòng tay, nhẫn, hoa tai. Để làm đồ trang sức, tr- ớc tiên ng- ời ta phải xếp củi, than vào lò, mỗi lửa rồi kéo bễ thổi lửa. Khi than trong lò đã đ- ợm, ng- ời thợ chính mới đặt nồi nấu trong có bạc, đồng hoặc nhôm vào đun cho nóng chảy (*ảnh 3*), sau đó dùng kim cặp nồi đổ kim loại nóng chảy vào khuôn đúc thành một thanh dẹt. Miếng kim loại này sẽ đ- ợc đ- a vào lò nung sau đó mới đ- ợc uốn, rèn thành các loại đồ trang sức. Cuối cùng ng- ời ta dùng đục nhỏ để chạm khắc hoa văn theo ý muốn.

Ảnh 3: Nghệ nhân đang làm đồ trang sức

Đồ trang sức của ng- ời Hmông Hoa về cơ bản mang ý nghĩa xã hội sâu sắc. Qua nghiên cứu về trang phục nói chung và đồ trang sức nói riêng cho thấy họ là một nhóm trong dân tộc Hmông đã đạt trình độ phát triển khá cao trong tổ chức đời sống tộc ng- ời. Cùng với những động thái khác, nghiên cứu đồ trang sức của họ góp phần hiểu sâu thêm về các nhóm địa ph- ơng của dân tộc Hmông.